

Гайсинський район

Територія – 1,1 тис. км²

На території району знаходиться 63 населених пункти (1 місто, 55 сіл та 7 селищ).

Кількість населення – 64,7 тис. осіб,

Відстань від райцентру до м. Вінниці автошляхами – 96 км.

Річка: Південний Буг, Соб, Кіблич

Адміністративний центр району – м. Гайсин (статус міста з 1795 р., районний центр з 1923 р.)

Населення – 26,5 тис. чол.

Телефонний код: 380-4334

[Мапа району](#)

На Україні моїй є частинка землі,
Та , що Гайсином рідним зоветься.
Тут з Поділля джерел і дорослі, й малі
П'ють пісні , що струмують із серця.

(слова з Гімну Гайсина)

На благословенній Гайсинській землі, в краї багатівікової славної історії вражає своїм гармонійним поєднанням велике працелюбство її жителів, які створили самобутню культуру, звичаї, традиції, обряди і мальовничої краси навколишньої природи з могутніми лісами, родючими полями, чистими джерелами, тихоплинними річками.

Гайсинський район знаходиться у східній частині Вінницької області. Утворений 1923 року. Розташований на схилах Придніпровської височини. Поверхня району слабохвиляста, розчленована

річковими долинами, балками, ярами. Гідрографічна мережа представлена річкою Південний Буг, Соб, Кіблич. Водяний басейн займає площу 2417 га. Споруджено 219 ставків та Дмитренківське водосховище, загальна площа якого 479 га.

Гайсинщина багата покладами граніту, глини, суглинками, піску. У складі району 1 місто та 62 села.

У глибину століть сягають витoki історії цього славного краю, яке було центром багатьох історичних і пам'ятних подій суспільно-політичного та культурного життя, що вирувало на теренах України. Недаремно Гайсин серед 24 міст і селищ Вінницької області занесений до списку історичних населених пунктів України. У межах районного центру (м. Гайсин) знайдено залишки двох поселень доби пізньої бронзи та ранньослов'янського поселення черняхівської культури.

У кінці XVI ст., після вторгнення татар, Гайсинський край був спустошений. Тільки на півдні Брацлавщини залишилися кочів'я Куремси. 1569 р. після Люблінської унії територія Брацлавщини приєднується до Речі Посполитої. Через 11 років після утворення Брацлавського воєводства (1580) землі, розташовані в середній течії р. Соб були даровані польським королем Тромчинському. Територію цю назвали Гальщиною. З цього часу і починається історія міста Гайсина, який ще називали Гальшин або Айсин.

Існує кілька версій щодо походження назви поселення. Є легенда, що Гайсин був маєтком багатого пана і знаходився серед густих лісів і боліт. Його син, який дуже любив полювати, потрапив у непрохідне болото і зник там безслідно. Це так вплинуло на вбитого горем батька, що він збожеволів і став ходити по лісах і болотах, гукаючи: «Гей, син!» Звідти і назва «Гейсин», а пізніше «Гайсин». За іншою – слово Гальшин походить від польсько-литовської назви «лісництво». Цей край у ті часи був дійсно вкритий густими лісами.

Краєзнавець П.Мельник з Козятинського району вважає, що Гайсин як місто відродився на місці знищеного поселення з назвою, що походила від імені праслов'янського бога вирія і потустороннього світу Гайтосира. Символом цього бога був птах у небі. Серед багатьох назв лелек є і «гайтошир». Доказом цієї версії може бути давній герб Гайсина – крило на фоні блакитного неба-вирія.

Деякі дослідники вважають, що назва Гайсин походить від слів гайшин – «лісова сторожка», «житло лісника» (лісника раніше називали гайовим, гаївником).

Фортецю Гайсин Тромчинські почали споруджувати для захисту шляху Брацлав-Умань на переправі через річку Соб від спустошливих нападів татар. Водночас, замок використовувався польською шляхтою для боротьби зі збройними виступами українського населення. Місце було обрано на високому березі Собу. Замок з трьох сторін обнесли земляним валом і дубовим частоколом. Він мав двоповерхову залізну браму. Потрапити до нього можна було лише через міст, закріплений на ланцюгах. Місце було обрано вдало, і протягом 20 років (1580-1600 рр.) навколо укріплення виникло ціле поселення.

На карті Г. де Боплана, складеній на початку XVII ст., Гальшин значиться вже як селище міського типу. У 1600 р. замок з навколишніми землями за королівським привілеєм придбав шляхтич Сверхський (один з актів 1615 р. вказує на нього, як засновника міста).

З 1615 р. місто переходить до Ядвіги Рожинської. А 16 листопада 1621 р. польський король Сигізмунд III дарує Гальшин, з землею, шляхтичу Яну Держку за хоробрість у війні з турками. Останніми власниками місцевості були відомі польські магнати Потоцькі.

За переписом 1629 р. у місті мешкало 822 жителя. Зростало поселення навколо Гайсинського замку, в місті відбувалися торги і ярмарки.

Місцеве населення краю змушене було постійно вести мужню боротьбу проти феодалної залежності та за своє національне визволення, що гальмувало розвиток міста.

Сотні жителів Гайсинщини брали участь у повстаннях К. Косинського (1591 –1593), Северина Наливайка (1534 –1596).

Особливо широкого розмаху боротьба проти польсько-шляхетського гніту набула під час Визвольної війни українського народу під проводом Богдана Хмельницького. У Гайсині формувалися повстанські козацько-селянські загони. Недалеко від міста, біля села Карбівка, козацьким полком Івана Богуна у грудні 1648 р. було завдано відчутного удару шляхетським військам. Не минули край і напади турецьких яничар султана Магомета IV. Турки і татари жорстоко розправлялися з місцевим населенням, забирали людей в полон і продавали в рабство.

У 1699 р., згідно з Карловицьким мирним договором, Туреччина залишила Гайсинські землі Польщі. Тут знову почали господарювати польські феодалі, між якими постійно відбувалися міжусобні війни. За територію Гайсинщини сперечалися між собою Огінські і Саніги. У результаті цієї боротьби Гайсин в 1701 р. був повністю пограбований. Польська шляхта намагалася відновити старі порядки. Населення міста і навколишніх сіл зазнавали жорстокої експлуатації. Панщина збільшилася до п'яти днів в тиждень, а в жнива – до шести днів. Становище селян було гіршим, ніж становище галерних невольників.

У відповідь на утиски з боку шляхти, на Брацлавщині на початку XVIII ст. виникає гайдамацький рух. У 30-х роках навколо Гайсина починає діяти загін запорізького козака Гриви.

1744 р. Гайсин отримав Магдебурзьке право. Польський король Август III дарує місту герб, на якому зображено зелене поле зі срібним крилом, свідчення його волі над краєм неспокою і гайдамаччини.

1768 р. населення Гайсина і навколишніх сіл брало активну участь у Коліївщині. Чимало жителів міста вступило до військ Івана Гонта та Максима Залізняка. У Гайсинському повіті діяли селянські загони Жили, Іваниці, Рудя.

Після придушення Коліївщини, польська влада робила все можливе, аби закріпити своє становище в Україні. Панщина збільшилась до 300 днів в рік. Землі Гайсинщини були поділені між магнатами Потоцькими, Ярошинськими, Собанськими, Холоневськими та ін. Гайсин був дарований у 1775р. Антонію Ледуховському. 1783 р. він отримав королівський привілей на право володіти містом і навколишніми селами на 50 років. Але в 1789 р. Гайсин передається графу Феліксу Потоцькому, який в Гайсинському повіті мав 10 тис. десятин землі і 1200 десятин лісу.

Після другого поділу Польщі (1793), Подолія з Брацлавщиною переходять до Росії. Гайсинщина входить до складу Брацлавського намісництва, а Гайсин стає окружним містом. З утворенням Подільської губернії (1796) Гайсин стає повітовим містом. Повіт ділився на три округи (Куна, Теплик, Тернівка). Коли у 1881 р. повіти були поділені на волості, то до складу Гайсинського повіту ввійшло 12 волостей з загальною кількістю населених пунктів - 144. У повіті починають закривати уніатські церкви, а замість них відкривалися православні. 1796 р. в Гайсині була побудована кам'яна Свято-Миколаївська церква.

У кінці ХУІІІ ст. гайсинським старостою був полковник Петро (Пьотр) Чечель (1754-1843), який прославився тим, що, придбавши у Старокостянтинівському повіті (Хмельниччина) кільканадцять сіл (у тому числі й Самчики), збудував тут чудовий палац, де облаштував власну резиденцію. Для розбудови маєтку він запросив найкращих тогочасних скульпторів, зодчих, художників, паркетників, столярів. Серед садибних ансамблів України Самчики цікаві тим, що забудова тут збереглася такою, якою вона була при закладанні.

На початку ХІХ ст., під час участі Росії у військових діях в Європі, у місті розміщувався Сіверський драгунський полк, в якому служив великий український письменник І.П.Котляревський, відомий автор «Енеїди». Є також припущення, що через Гайсин у 1822 р. проїжджав на заслання О.С.Пушкін.

Реформи 60-80 років ХІХ ст. докорінно змінили економіку краю, промисловий розвиток якого значно прискорився. З'являються перші капіталістичні мануфактури. Виробництво суконної мануфактури в

Гайсинському повіті досягло більше половини всього виробництва мануфактури у Подільській губернії. Починає працювати шовковий завод з виробництва шовку. У цей період побудовано цегельний завод. Вступили в дію тютюнові фабрики, пивоварні заводи. Ще через два роки на околиці міста вирости паровий млин та цукровий завод. Значною подією для міста стало прокладання вузькоколійної залізниці Вінниця-Гайворон. На той час місто стає одним з найбільших на Поділлі.

Розташований на важливих торговельних шляхах, Гайсин поступово перетворюється і на значний торговий центр. Тут часто відбувалися ярмарки, на яких ремісники продавали свої вироби: чоботи, колеса, глиняний посуд тощо. Вивозили продукцію і в сусідні містечка: Гранів, Китайгород, Кіблич, Соболівку. Це сприяло формуванню значного купецького прошарку. У травні 1886 р. за ініціативою протоієрея Никандра Михневича закладається Свято-Покровський міський собор (тепер на цьому місці знаходиться центральна площа Гайсина – площа Миру). Це була гарна п'ятикупольна цегляна споруда на кам'яному цоколі з дзвіницею. В середині розміщувався дерев'яний триярусний іконостас. Біля собору знаходилося церковне кладовище. В 30-х роках ХХ ст. храм, як і багато інших культових споруд, був зруйнований войовничими атеїстами.

1902 р. у Гайсині засновується бібліотека, яка сьогодні стала справжнім бібліотечно-бібліографічним, інформаційним та краєзнавчим центром краю. Тут організуються виставки образотворчого мистецтва, на які запрошуються і показують свої роботи майстри-земляки Ю.Дяченко, І.Дубіцька, С.Шагурін. Т.Прокопенко. В читальному залі експонуються вироби майстрів бубнівської кераміки.

Напередодні Першої світової війни на Гайсинщині вже діяло 36 підприємств на яких працювало 970 робітників. 1914 р. в місті відкривається метеорологічна станція. Змінюється на краще вигляд міста. Будуються кам'яні споруди: міська лікарня (згодом земська), банк і Гранд – готель, будинки в стилі «модерн» Шпільберга (тепер відділ статистики), адвоката Літваковського (будинок школяра). В цей період починає діяти земство. Значну увагу повітова земська управа приділяла розвитку охорони здоров'я. На її кошти збудували аптеку, утримувався один вільно практикуючий лікар і п'ять фельдшерів. Піклувалося земство і про розвиток освіти, крім фінансування навчальних закладів, учительської семінарії, управа призначала стипендії гайсинчанам, які навчалися в різних навчальних закладах.

У 1911 р. тут проживало більше 13 тис. чол. З них: росіян і українців – 6,2 тис., поляків - 359, євреїв – 6,6 тис. Існувало декілька релігійних общин. Відомий літописець Ю. Сіцинський подає відомості про те, що в 1899 р. у місті проживало більше 4 тис. православних, 306 розкольників - попівців, 174 католики, 9 лютеран, близько 6, 5 тис. іудеїв.

З початком Першої світової війни на Гайсинщині спостерігається значний економічний спад. Більшість чоловіків мобілізували в діючу армію, реквізували у селян близько половини коней та значну кількість худоби, через нестачу сировини і робочих рук багато підприємств закривалися.

Пронеслися над Гайсином урагани революції, громадянської війни та спустошливі війни. Вулиці і майдани міста над Собом пам'ятають чимало народних повстань і страйків. Відвирували роки колективізації, індустріалізації, які принесли не лише жаданий поступ, а й голодомори і репресії. В районі за той час населення зменшилося більш ніж на 23 тис. чол. У с. Степашки 2005 р., як і багатьох інших селах району, відкрили меморіал пам'яті жертвам голодомору. На його відкриття зібралось все село.

Страшні картини того часу і досі пригадують сільчани: жінка зарубала сина того дня, як він повернувся з армії... Молода матір спекла своє новонароджене дитя та збожеволіла... Тодішній голова села наказав звозити тіла покійників, а на віз кинули двох ще живих братів. Одному з них вдалося викарабкався з могили... Загалом у Степашках на місці встановленого меморіалу поховано близько 300 людей, які померли у голодомор.

«Гіркий цвіт акації» – під такою назвою громада с. Губник презентувала фільм приурочений голодомору у їхньому селі. Не можна без страху та сліз слухати розповіді очевидців про те, що люди їли буряки, листя та солону... Про те, що вмирили, пухнучи від голоду... Зйомки фільму фінансував

меценат Володимир Печенізький Як зауважив Володимир Петрович зробити це його спонукала велика віра в те, що таке не повториться з нашою землею та можливість передати наступним поколінням цю трагічну історію українського народу. Губник втратив у ті роки 548 мешканців, з них майже половина дітей.

Пам'ятає Гайсинщина і лихоліття Великої Вітчизняної війни.

Окупанти відразу впровадили у місті «новий порядок». На стінах будинків з'явилися накази, кожне речення яких закінчувалося одним словом – розстріл. Щоб залякати населення, гітлерівці розстрілювали, вшали, закопували живцем, кидали в криниці сотні беззахисних людей. 16 вересня 1941 р. фашистські кати розстріляли у Гайсині понад 3 тис. мирних жителів. Загарбники створили у Гайсині табір для військовополонених. Не можна без гніву читати акт про звірства фашистів, складений мешканцями Гайсина: «За час окупації німецькі недолюдки розстріляли і замучили понад 10 тис. мирних жителів міста Гайсин і Гайсинського району. Катування відбувалися в урочищі Белендійка, на Гайсинських хуторах і в лісі. Масові вбивства мирних жителів тривали до останнього дня хазяйнування німецьких окупантів.

Гітлерівці піддавали свої жертви найжорстокішим тортурам. Тимофія Панчука і Петра Бабура німці спалили живцем. Інженера Фадея Щербу фашисти так знівечили, що сім'я впізнала його лише по клаптях натільної білизни. На Гайсинських хуторах німецько-фашистські розбійники 14 лютого 1944 р. кидали і дітей в колодязі. Того дня загинули в колодязях Степан Терлецький, Ольга Лиханова та її троє дітей, колгоспник Яків Юркевич, його дружина, тримісячна дочка Галя, п'ятирічний син Жорж та інші. За неповними даними, німці вивезли на каторгу до Німеччини 3200 жителів Гайсинського району».

Та мешканці Гайсина не скорилися ворогові, не втратили віри в перемогу. Наприкінці 1941 – в першій половині 1942 р. у місті почали діяти підпільні організації на цукровому заводі та підпільні групи на спиртовому і консервному заводах та залізничній станції. Патріоти користувалися найменшою нагодою, щоб завдати шкоди ворогові. Найбільш активною в місті була організація на цукровому заводі, яку очолив Антон Зінов'євич Кропив'янський.

Гітлерівці спустошили місто. Спалили цілі квартали, знищили 286 житлових будинків, педагогічний технікум, будинок культури, клуби. Лише стіни залишились від промислових підприємств.

14 березня 1944 р. Радянська армія визволила місто. Визволяли Гайсин підрозділи 232-ї стрілецької дивізії Другого Українського фронту.

Свято шанують гайсинчани пам'ять про своїх мужніх синів і дочок, що віддали життя за свободу і незалежність Батьківщини. В міському парку ім. Богдана Хмельницького і на Белендійці, де в братських могилах поховано воїнів, партизанів та підпільників, височать величні пам'ятники.

Після звільнення, гайсинчани з ентузіазмом взялися за відбудову зруйнованого краю, відновлювали фабрики і заводи, школи і дитячі садки, будинки культури і кінотеатри, житлові масиви та багатопверхові будинки.

Цікавою віхою в історії міста Гайсина стало затвердження 24 липня 1998 р. місцевою владою нового герба міста, який символізує силу і міць влади, волелюбність і добробут населення краю.

Гайсин сьогодні – одне з найбільших міст Вінниччини, важливий економічний і культурний центр області.

На його території проживає 25,5 тис. населення. Економіка міста зорієнтована на переробку промисловість. Всього в районі виробляється більше 150 видів товарів, які користуються попитом не лише серед місцевих жителів, але й відомі в інших регіонах. Автотранспортні перевезення здійснюють 2 вантажні і 1 пасажирське автотранспортні підприємства. Діють автобусний і залізничний вокзали. В місті функціонують медичне училище, 7 загальноосвітніх шкіл, 5 дитячих дошкільних закладів, дитяча музична школа, будинок школярів і молоді, станція юних техніків.

Промисловий комплекс району представляють 14 підприємств, загальний середньорічний об'єм продукції яких складає в межах 110 млн. грн. В загальному об'ємі виробництва переважає харчова промисловість та перероблення сільськогосподарської продукції, частка якої складає 4,9%. Найбільш потужними підприємствами харчової промисловості є: Державне підприємство «Спиртовий завод», ВАТ «Гайсинський маслосирзавод», Дочірнє підприємство ВАТ «Гайсинхліб», ТОВ «Авеста».

Стабільно працюють підприємства легкої промисловості КП «Гайсинська швейна фабрика» та ТОВ «Швейна фабрика «Подоланка».

Сільське господарство району має чітко виражений зерновий напрямок з розвинутим тваринництвом. Сільськогосподарським виробництвом займаються 72 агропромислові формування, зокрема 18 колективних, 16 приватних, 56 фермерських підприємств.

Чим же приваблює Гайсинський край туристів? Насамперед, пам'ятками архітектури та містобудування. Значну історичну та архітектурну цінність мають:

Особняк Шпільберга, ХХ ст., вул. Б. Хмельницького;

Будинок адвоката Літваковського, поч. ХХ ст.;

Будівля колишньої чоловічої гімназії, поч. ХХ ст.

Ці три споруди у 2003 р. внесені до переліку пам'яток архітектури та історії місцевого значення, що не підлягають приватизації. Історично пам'ятними для мешканців міста є також:

Будинок гімназії (поч. ХХ ст.) де тепер знаходиться історико-краєзнавчий музей.

Гранд-готель, 1905 р., вул. 1 Травня, 1

Адміністративна будівля 1899 р., вул. І. Франка, 26.

[Церква Свято-Успенського Гранієвського монастиря](#)

Перелік історико – архітектурної спадщини краю продовжує церква Свято-Успенського Гранівського монастиря (1867 р.) в с. Тишківська Слобода). Ця унікальна споруда розписана ликами святих і рядками з молитов. Храм занесений до Державного реєстру пам'яток архітектури України. Монастир має назву, що походить від назви досить великого села Гранів, хоча розташований він за 10 кілометрів від Гранова, з протилежного боку траси Вінниця – Кіровоград в малесенькому (55 жителів) сільці Тишківська Слобода (раніше воно називалась просто Слобода). З траси потрібно звернути на вказівник «Митків» і, проїхавши далі, ви побачите маківки в російському стилі. Це і є куполи Успенського собору Гранівського монастиря.

«Не хвалися господою – хвались господинею», – каже народна мудрість. І це справедливо. Бо найперша і найголовніша окраса і гордість кожного міста, містечка, села – його люди. Є ким пишатися й гайсинчанам. Ніколи не забувають вони своїх талановитих земляків. І все ж, найяскравішою зіркою на мистецькому небосхилі району залишається самобутній поет і відомий правозахисник, Герой України, лауреат Національної премії України ім. Тараса Шевченка Василь Семенович Стус, який знайшов силу і мужність сказати:

«Як добре те, що смерті не боюсь я
І не питаю, чи тяжкий мій хрест,
І перед вами, судді, не схилося
В передчутті недовідомих верст»

[Музей В.Стуса, с.Рахнівка](#)

людської душі.

Великою подякою жителів поету-мученику стало відкриття пам'ятного знака «Стусові криниці», який облаштовано на повороті до с. Рахнівка з гомінкої автотраси Умань – Краковець. Тепер кожний подорожній має добру нагоду напитися життєдайної цілющої води і долучитися до невмирущого чистого джерела духовності, патріотизму народного поета, котрий віддав життя заради України.

Родом з Гайсина Еміль Горовець, який у 60-х роках ХХ ст. на пісенному небосхилі колишнього СРСР був найпопулярнішим і найулюбленішим співаком. Його голос чарував, бадьорив, дарував натхнення, а пісні звучали по всій планеті: у Європі, Азії, Америці і Австралії. Талановита музика і талановиті слова, помножені на талант виконавця, робили ці твори невмирущими шедеврами: «Королева красоти», «Голубые города», «Шагаю по Москве» тощо. Увесь світ збентежив його «Бухенвальдский набат». Нещодавно громадськість міста урочисто відзначила 85-ліття свого талановитого земляка.

[Музей В.Стуса, с.Рахнівка](#)

Старожили Гайсина пам'ятають про перебування у місті влітку 1950 р. Володимира Висоцького, найвідомішого і найулюбленішого в народі співака та актора часів Радянського Союзу. Вперше він приїхав до Гайсина 12-річним хлопчиною на літні канікули до свого дядька, батькового рідного брата Олексія Володимировича.

Він швидко зійшовся і заприятелював зі своїми ровесниками, котрі одразу дали йому прізвисько «Вовка-москвич».

Відтак гайсинчани з особливою увагою, теплотою і шаную стежили за пісенною та кіноакторською творчістю В.Висоцького. Перекази про його перебування у Гайсині переходять з покоління у покоління, обростаючи інколи домислами та міфами. До 70-річчя від дня народження Висоцького з ініціативи райдержадміністрації на будинку, де кілька разів зупинявся цей справді таки народний співак і актор, відкрито меморіальну дошку.

З с. Михайлівка Микола Зінчук, доктор геолого – мінералогічних наук, професор, заслужений геолог Російської Федерації, академік Російської академії природничих наук. З 1988 р. очолював Якутинське науково-дослідне геологорозвідувальне підприємство ЦНІГРІ акціонерної компанії «Алроса». Колишній михайлівчанин є авторитетним науковцем і практиком в алмазній геології, автором багатьох монографій, винаходів, сотень наукових статей. Його праці «Істрія алмазу», «Корінні родовища алмазів світу» мають велике практичне значення для алмазопозшукових робіт, технології обробітку алмазів, професійної підготовки геологів. А ще М.Зінчук – Почесний громадянин міста Мирний. Пам'ятають і пишаються односельчани своїм земляком. А коли він приїздить на батьківщину, в рідне село, то зустрічі з ним стають справжньою радістю для мешканців Михайлівки.

У Гайсині, 8 липня 1926 р. в сім'ї відставного капітана-медика народився Анатолій Блюгер, якому судилося стати справжнім медичним світилом. Він – академік Латвійської академії медичних наук. Знають його як великого спеціаліста, що досліджує й лікує хвороби печінки. Крім того, А.Блюгер ще й нащадок австрійського психолога й психіатра Зігмунда Фрейда та братів-композиторів Антона і Миколи Рубінштейнів. Блюгер підготував близько 1000 наукових публікацій має понад 60 авторських свідоцтв, 50 книг та своїх учнів.

Добре відоме на Гайсинщині село Краснопілка. Назва села походить від слів красна (гарна) поляна, або красні (родючі) поля. Обидві назви близькі до істини, бо село справді розташоване в мальовничій місцевості, потопає в садах і насадженнях. Тут народилися академік АН УРСР, хімік Ю.К.Делімарський та Д.О.Чута, якому за героїзм, виявлений при форсуванні Дніпра, присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

Гордістю краснопілчан є найбагатший і найцікавіший в області сільський музей історії села, створений у 1976 р., в якому нині нараховується більше 600 експонатів. Ініціатором і натхненником музею був Никифір Терентійович Громовий, людина творча і неординарна. У цьому чоловікові, на думку односельчан, є щось орлине. Принаймні, воля. Ліву руку йому відбило на третій день війни у Бресті. Евакуйований у глибокий тил він, учитель історії, став зоотехніком у башкирському колгоспі. Причому добрим зоотехніком, який знав одне: щоб корова давала молоко, її треба нагодувати. Саме там, у Башкирії, навчився косити траву однією рукою, виготовивши для цього спеціальне кріплення. До Краснопілки повернувся, щойно Вінниччину визволили від фашистів. А ще він мав пристрасть до драматургії – писав п'єси і ставив їх на сцені. Після двадцятої, його жартома назвали «Шекспіром» Краснопілки. Писав про власне життя, решта – гарячі сільські теми. Колізій вистачало. Втім, йому достатньо було прочитати у газеті якусь частину з драматичним перебігом подій, щоб одразу ввімкнулася його потужна фантазія – і за 2-3 тижні вистава вже була написана. Весь Гайсинський район захоплювався його драматургією, а в самій Краснопілці два колективи художньої самодіяльності під його керівництвом здобули звання народних.

До унікального сільського музею завжди йдуть люди, особливо молодь. Щорічно його відвідує біля 6 тис. відвідувачів.

Полонить своєю красою с. Степашки, яке розкинулося на березі Південного Бугу. Довколишня краса завжди приваблювала сюди вільних і гордих людей. Село було оплотом козацтва, і це формувало у його мешканців дух незалежності і відваги. І, мабуть, зовсім не випадково, під час Великої Вітчизняної війни два уродженці Степашок – Іван Тимофійович Жмурко і Микола Мартинович Рудик – стали Героями Радянського Союзу. Сьогодні всі жителі з гордістю проходять повз святиню села – оновлений меморіал Слави. Скільки людської праці і душі вкладено, аби навіки закарбувати імена героїв, і тих односельчан, котрі полягли за волю свого краю.

Це село відоме не тільки героїчною історією, а й оздоровчою зоною – тут розташовані дитячі табори і бази відпочинку. Щороку в цій мальовничій місцині оздоровлюються сотні дітей з усього району, дорослі і діти з близьких і далеких країв.

Біля мальовничого с. Степашки серед лісової галявини на березі річки розмістився спортивно-оздоровчий табір Вінницького національного технічного університету. Бажаючі мають змогу відпочивати у дерев'яних будиночках, по 4 чоловіка. У таборі є цілий комплекс спортивних майданчиків, де проводять оздоровчо-фізкультурні та навчально-тренувальні заняття відпочиваючі. Тут створено всі умови для любителів міні-футболу, баскетболу, волейболу, тенісу, настільного тенісу, шахів, бадмінтону, плавання, веслування на човнах, ходіння по озеру на катамаранах, рибалки, окремих видів легкої атлетики тощо. Проводяться різноманітні оздоровчо-фізкультурні та спортивно-масові заходи, змагання, конкурси, дискотеки. В таборі є свої добрі традиції. Приміром, кожен день тут розпочинається з підняття Прапора України та виконання національного Гімну. Щозміни проводиться веселий «День Нептуна». Влітку в таборі працює їдальня, яка одночасно може обслужити і надати якісну їжу 120 відпочиваючим, протягом 5 заїздів. Їдальню обслуговують висококваліфіковані шеф-кухар і кухарі, працівники комплексу харчоблоків Університету. Працює «природний» душ. До послуг відпочиваючих – табірний радіовузол, завдяки якому можна насолоджуватись легкою музикою,

українськими піснями, прослухати новини та оголошення. Мають «Степашки» і гарний озерний пірс для прогулянок, рибалки та відпочинку.

По обидва береги річки Вербичка, за 16 км. від районного центру та 120 км від Вінниці розкинулося ще одне самобутнє і стародавнє село – Гранів. 2007 р. його жителі відсвяткували 1000-літній ювілей з часу заснування села. Гранівчани переконують, що їхнє село – одне з найстаріших не тільки в регіоні, а й в Україні. Таку давню дату віднайшов ще до революції 1917 р. місцевий краєзнавець та автор історії села Феофіл Лазюк. У збудованому тут у ХУІІІ ст. костьолі існувала велика бібліотека. Там Лазюк у стародавніх літописах і знайшов першу згадку про поселення, яке тоді називалося Вербич. Під час розкуркулення, всі книги спалили. У польських архівах знайдені записи про те, що 1411 р. село дісталось графу Михайлу Грановському, який став закликати людей на ці землі. 30 років не брав податків із поселення, що сприяло його розростанню. Він і перейменував місцину у Гранів. Свого часу Гранів був містечком, потім містом, а в першій половині ХУІ ст. – центром волості. 21 листопада 1744 р. поселення отримує Магдебурзьке право і стало центром округи з 25 селами. 100 років тому, коли у Вінниці проживало 12 тис., гранівчан було 10 тис. Протягом цих років тут жили, боролися і працювали чудові люди. Вони віками передавали своїм нащадкам незбагненну любов до своєї «малої батьківщини», що потопає у зелені садів і верболозів, її хлібних нив, чистих джерел польових криничок, рідної мови і пісні.

То ж на святкування такого поважного ювілею, місцева громада не пошкодувала майже 40 тис. грн.

З нагоди свята, що відбулося 19 серпня 2007 р., головну вулицю села – Тягун – прикрасили повітряними кульками. Люди до клубу сходилися з мальовничих вуличок – Причепилівки, Мазурівки, Дідівки, Цапівки. Село заможне – у більшості хат високі, кам'яні загорожі. Тут працюють аж три колгоспи, один з них Петра Порошенка.

На честь тисячоліття с. Гранів, біля Будинку культури встановили пам'ятник. На 5-метровій арці з граніту обабіч вибили герб села, з правого боку півмісяць, перехилений, наче колиска, а над ним – шестикутна зірка. Гранівчани трактують його як перемогу християнства над магометанством. З лівого – хрест, шапка Мономаха та дзвін.

До речі, в експозиції ХV міжнародної виставки-ярмарку «Агро-2003», де було широко представлене сучасне вітчизняне птахівництво, екзотичну страусину ферму на сто репродуктивних сімей та сучасний інкубаційний центр європейських стандартів рекламувало СП «Гранів». Освоювали цю незвичну для себе справу тутешні спеціалісти під постійним наглядом авторитетних і досвідчених колег із Польщі та Португалії.

У селі Кисляк збереглася унікальна церква Успіння Божої Матері. Дерев'яна, оригінальної архітектури. Кажуть, збудували її 300 років тому, 1708 р., на кошти козаків. Хоча, за переказами старожилів, насправді церкві 500 років. А 300 років тому її перенесли у Кисляк з іншого місця. Сьогодні кисляцька святиня охороняється державою як пам'ятка архітектури. Пережив храм чимало як добрих, так і лихих часів. Але, вистоявши роки войовничого атеїзму, церква може зруйнуватися в епоху демократії і свободи віросповідання, бо споруда вкрай потребує капітального ремонту. На жаль, пожертв прихожан не вистачає. Тому громада звертається до своїх земляків допомогти коштами на капітальний ремонт.

Гайсинчани дбайливо зберігають і примножують традиційні народні звичаї, обряди, промисли і ремесла краю. Знамените не тільки на Гайсинщині, а й в усій Україні с. Новоселівка Бубнівської сільської ради славиться давніми гончарними традиціями, красою та своєрідним характером керамічних виробів. У 20-ті роки минулого століття тут жили й творили видатні майстри – брати Яким та Яків Герасименки, які створили яскраві, традиційні за формою, оздоблені рослинними та геометричними орнаментами куманці, барильця, баньки, баклаги, кахлі, тарілки, полумиски, блюда, гладушки, горщики, іграшки, фігурний посуд, а також чайні та столові сервізи. Майстри виготовляли і полив'яний цеглясто-червоний посуд, розписаний рудим, зеленим та білим ангобами. Доробок братів Якіма і Якова Герасименків досить значний і різноманітний – це вироби для повсякденного вжитку, дитячі іграшки-свистунці. Брати Герасименки – автори перших в історії подільського народного гончарства чайних та столових сервізів. Після Другої світової війни їхні декоративні тарелі, блюда, посуд експонувалися у Вінниці, Києві, Москві, Ленінграді, Парижі, Нью-Йорку, за що автори неодноразово удостоювались золотих медалей.

[Музей-садиба братів Герасименків с. Новоселівка Гайсинського району](#)

Продовжувачкою гончарних традицій стала їх племінниця Фросина Міщенко, заслужений майстер народної творчості, член Національної спілки майстрів України (квиток № 1).

Серед її учениць – Тетяна Шпак, заслужений майстер народної творчості, Валентина Живко, Тетяна Дмитренко.

У Новоселівському музеї-садибі братів Герасименків зберігається більше 670 унікальних експонатів гончарства братів Герасименків, А. Гончара, вишивки, рушники та картинна галерея пейзажів і натюрмортів М. Бабака, окремі картини Ф. Міщенко. У Національному музеї-заповіднику українського гончарства у с. Опішне Полтавської області експонується 14 творів братів Герасименків. Заодно з ними бубнівську кераміку представлено творами Фросини Міщенко (33 шт.), Валентини Живко (31 шт.) та інших сучасних гончарів.

Окрім гончарства с. Новоселівка славиться своїм неповторним ткацтвом, самотніми вишивками, деревообробним промислом, а також мальовничою природою, чудовими краєвидами. Це воістину скарбниця народних і талантів і природних скарбів.

Клуб у Новоселівці називають народним. Село налічує всього 126 осіб. Двадцять відсотків мешканців села (25 зі 126-ти) створили фольклорний ансамбль, що завоював звання народного і навіть демонстрував пісенність Подільського села у Києві.

1995 р. у с. Бубнівка започаткований Всеукраїнський симпозіум-практикум з народного гончарства «Бубнівська кераміка».

Село Зятківці – батьківщина відомого фольклориста та етнографа Гната Танцюри, який усе своє життя присвятив народній пісні. Доля звела митця з фольклористкою Явдохою Зуїхою. Її надбання записував протягом 12 років. Результатом стали записані 1008 пісень, 156 казок, 394 прислів'я та приказки, окрім того – загадки та багатий етнографічний матеріал.

[Музей-садиба фольклориста Г.Танцюри](#)

Збирацька діяльність Гната Трохимовича Танцюри – титанічна і гідна подиву. Записувати народнописенні скарби він почав у ранній юності і за 46 років зафіксував 5 тисяч пісень, близько тисячі казок, легенд, переказів, усмішок, анекдотів, більше 1,5 тис. прислів'їв та приказок, 144 зразки інструментальної музики, сотні замовлень, голосінь, поговорів, прикмет. Гнат Трохимович знайшов останній прилисток у Гайсині. Там є його музей-садиба, яким багато років завідує донька фольклориста, продовжувачка його справи Наталя Громова. У скромній хатині зберігаються безцінні речі, яких торкалися руки Г. Танцюри: клавесин, книги, ноти, скрипка на якій вивіряв мелодії записаних пісень. Невтомним популяризатором та продовжувачем творчості видатного

фольклориста є його земляк, нині завідувач відділу фольклористики та етнології ім. М.Рильського НАН України Микола Костянтинович Дмитренко, який з дитинства чув про подвижницьку працю Танцюри, спілкувався з носіями фольклору. Завдяки його невтомній праці останніми роками побачила світ найважливіша праця Г.Т.Танцюри «Весілля в селі Зятківцях», було створено музей, упорядковано могилу Гната Трохимовича, започатковано проведення фольклорних конференцій та свята на честь фольклориста, яке нині переросло у всеукраїнське.

Результатом тісної співпраці Гната Танцюри з народною співачкою Явдохою Сивак, яка взяла собі псевдонім Зуїха, стала книга «Пісні Явдохи Зуїхи», що побачила світ у 1965 р. і була високо оцінена вченими-фольклористами й діячами культури. До неї увійшли 925 пісень та блискучий нарис Г.Танцюри «Явдоха Зуїха», де глибоко й всебічно проаналізовано життя народної співачки. Не втратив наукової цінності його науково-методичний посібник «Записки збирача фольклору».

Земляки з любов'ю і шаную зберігають пам'ять про добру співачку бабусю Я. Зуїху, яка вміла не тільки вирощувати хліб, а й зберігати вічне і нетлінне – духовну народну культуру. На її честь у Зятківцях названо вулицю, відведено місце в музеї Г.Танцюри, де розповідається про життєвий і творчий шлях цієї талановитої жінки, проводяться ювілейні урочистості, концерти, фестивалі пісні «Явдошині іменини». Сільська старенька хата, в якій доживала віку Явдоха Микитівна і де вона проспівала більше тисячі пісень Гнатові Танцюрі, і тепер стоїть у дуже гарному місці на горі, звідки видно густий ліс, сади, зелені поля. Мешканці с. Зятківці доглядають її могилу. А у с. Кушинці, де народилася народна співачка Явдоха Микитівна споруджено пам'ятник.

Природний талант цієї неписьменної жінки виявився настільки великим, що ним захоплювалися академіки і письменники, вважаючи її співачкою слов'янського світу. Максим Рильський назвав внесок Г.Танцюри і Я. Зуїхи у народну скарбницю, громадянським подвигом, який заслуговує на високе визнання. «Тисяча пісень Явдохи Зуки, – сказав П.Тичина, – це феноменально... Але справа не тільки в пам'яті, яку мала Явдоха Зука, справа в любові. У любові до всього народного, рідного, найближчого...»

На честь видатних земляків у с. Зятківці встановлено пам'ятник «Народній пісні жити». На мармуровій стелі в образі простої селянської жінки Я.Зуїхи та в образі Г.Танцюри уславлено хранителів народної мудрості для прийдешніх поколінь. Нижче на стелі – перша строфа пісні «Стоїть явір над водою», записаної Г.Танцюрою від Я.Зуїхи. Це перший у світі пам'ятник народній пісні.

Гайсинчанка Ірина Яремівна Дубицька, разом з любов'ю до Шевченка, успадкувала від батьків та дідів талант української вишивки. Її візерунки не лише просте сплетіння яскравих барв, вони мають під собою старовинну традиційну основу, чие коріння сягає в прадавню історію українського народу. Там

кожен елемент візерунка, його сусідство з іншим і колір мають значення, символ. Це справжня закодована мова народу. Ірина Дубицька ту мову знає і говорить нею зі світом у своїх рушниках. Її вчителем був талановитий земляк, фольклорист Гнат Танцюра, який мав незвичне для чоловіків хобі – вишивати. Збереглися у Ірини Яремівни вишиванки, зроблені нитками, подарованими Гнатом Танцюрою. А ще у майстрині є вишита книга «Кобзар», портрет Т.Шевченка і навіть його «Заповіт».

У Гайсині працює і справжній народний майстер-різьбяр по дереву Юрій Дяченко. Він створив чималу колекцію виробів з дерева: сліпий бандурист, пастух, стражденний жебрак, мудрий пророк, вольовий і нескорений полонений. Захоплення і трепет – ось що відчуваєш, коли вдивляєшся в його динамічні і водночас філософські роботи. У доробку Ю.Дяченка понад 300 виробів. Розмаїття почуттів, образів і характерів. Але краща робота, на думку майстра, ще попереду.

Тут проживає ще одна талановита людина, відомий майстер мистецької вишивки – Станіслав Георгійович Шагурін. Вишивання він не покидав навіть під час війни. Усі його вироби, яких і не порахувати, вишиті маленьким хрестиком, наче маковим зерном в одну нитку. Вишивальник сам шукає і підбирає малюнки, які з захопленням відтворює на тканині. Але не кожен художник може передати таку красу. За допомогою голки і нитки він створює чарівний світ мистецтва. Вишиває Станіслав Георгійович картини на релігійну, історичну та казкову тематику. Серед доробку майстра вирізняються такі його роботи, як: «Свята Трійця», «Ісус Христос», «Таємна вечеря», «Золота осінь», «Ранок у лісі», «На прогулянці» і багато інших. Створив він і Шевченкіану з восьми вишитих картин.

Чарують зір і його серветки, вишиті в два тони: наприклад темно-коричневий колір у поєднанні зі світло-коричневим, а також на білому фоні ніжні червоні квіти. Найчастіше він вишиває маки, троянди, бузок, ромашки. Неабияке місце в роботах майстра займає калина, що є символом України.

Багата Гайсинщина на привабливі куточки природи. Коростовецький ландшафтний заказник є пам'яткою природи національного значення. Це ліс на скелястому схилі якого, над самою річкою Південний Буг, на широкому її плесі, природа накидала велику кількість валунів. Його ще називають подільською «Швейцарією». Коростовецькі краєвиди дійсно нагадують заліснені гірські пейзажі Швейцарських Альп.

Посеред русла річки зустрічаються невеликі острівці, зарослі чагарниками. На березі, майже біля води починається ліс, і що далі на гору, то утворює густі хащі, які межують з рідколіссям, а на вершині гори вражають величезні гранітні глиби, які гігантами стоять посеред лісу. Велич і монументальність цих творінь просто вражають.

Окрім Коростовецьких, милують зір своєю красою й 12 інших пам'яток природи місцевого значення та заповідне урочище.

Цю красу жителі краю бережно шанують, щоб нею могли насолоджуватися нинішні і прийдешні покоління та шановані гості. Гайсинщина запрошує всіх до туристичних подорожей, щирого спілкування та серйозних ділових зв'язків.